

ARHITECTURA PEISAGERĂ, PROCES SEMIOTIC

Mircea GRIGOROVSKI

Lect. dr. arh. , Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi”, Iași

Andreea GRIGOROVSKI

Monitor drd. arh. urb. , Ecole Nationale Supérieure d'Architecture de Strasbourg

Abstract. Semiotics, as a general science of signs and their interpretation, took important steps in deciphering the language of landscapes in terms of text and sign. At their turn, signs can be discussed in the terms of a triad – icon, index, and symbol. The paper summarizes these concepts and applies them to the landscape architecture.

Key words: semiotics, landscape, icon, index, symbol, sign

În epoca actuală sunt preocupări importante în sensul studierii culturii, artei, arhitecturii inclusiv peisagisticii ca sisteme de semne, ca limbaj. În acest sens se pornește de la ideea că întreaga experiență umană, individuală, de sociogrup sau socială (la nivelul întregii societăți umane) este o structură care reprezintă un plan interpretativ real mediat de semne și bazat pe existența și funcțiunile acestor semne. În acest context semiotica, ca știință generală a semnelor și interpretării lor, a făcut pași importanți inclusiv în direcția descifrării limbajului peisagistic ca text și semn. Actualmente, semiotica se preocupă de tot ce înseamnă universul viu, având ramuri specializate de diverse palete ale lumii vii.

Principala preocupare a semioticii o reprezintă comunicarea prin intermediul mesajelor și descifrarea semnificațiilor acestor mesaje, în mod evident legată și de analiza tipologiei, sintaxei și morfologiei codurilor, a structurii lor. Dar să definim o parte din noțiunile pe care le-am enumerat:

- Semn
 - purtător de sens – dicționarul Robert PLUS
 - tot ce arată sau indică ceva (DEX)
 - ceea ce servește pentru a indica sau exprima ceva
 - cuvânt, gest, mimică ce permite comunicarea și cunoașterea
 - marcă distinctivă realizată pe ceva
- Sens
 - înțelesul unui semn, conținutul rațional sau logic
 - facultatea de a reda impresiile
 - ideea de ceea ce reprezintă un semn, ideea generală (concept) căreia îi corespunde un cuvânt, o expresie.

Semnele sunt structuri care semnifică transmițând informații referitoare la diverse realități ale lumii vii, ale universului uman. Semnele fac parte din vasta arie a comunicării, iar în acest sens teoria comunicării poate fi o direcție de analiză a modului de funcționare a relațiilor ce se stabilesc între semne. Astfel se stabilesc relații strânse între:

- comunicare și cultură
- cultură și peisaj
- peisaj și comunicare (Fig. 1).

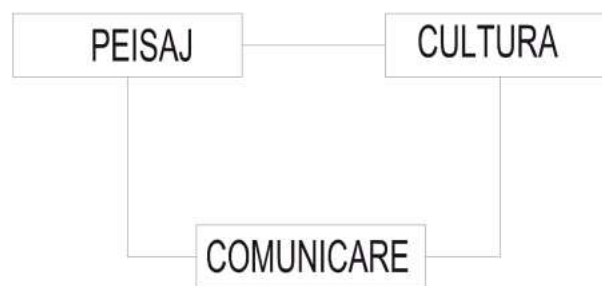

Fig. 1

Comunicarea reprezintă transmiterea de mesaje, acțiunea de schimburi de sensuri, de decupaj și crearea de sensuri. Comunicarea poate fi analizată și ca proces de producere și schimburi de semnificații prin intermediul semnelor, codurilor și a relațiilor ce se stabilesc între acestea și cei care le utilizează. În cazul analizat este vorba de schimbul de mesaje între lumea vie și elementul uman, între lumea peisajelor și percepția și descifrarea acestora de către indivizi și societatea în întregul ei.

Semiotica are arii majore de studiu și anume semnul, cadrul – în sensul de sistem primar care organizează semnele și aria culturală în care acționează semnele și codurile (purtătoare de mesaje). Ca termen semiotica provine din rădăcina semio (grecește semeion) care înseamnă semn, sens, simpton, iar semiologia provine din același grecesc semios la care se adaugă tot din grecește logos – cuvânt, discurs și este disciplina care studiază sistemul semnelor.

Din perspectiva semiotică se poate analiza relația care se stabilește între tot ceea ce este viu și suportul spațial, teritoriul, locul acestei lumi a viului, în sensul structurării peisajului și a amenajărilor peisagere ca manifestări ale acestei relații de comunicare (Fig. 2).

Fig. 2

Amenajările peisagistice, peisajul în general, pot fi tratate ambivalent din punctul de vedere al științelor umaniste care analizează subiectul care recepționează, individul care simte și descifrează (antropologia, sociologia, psihologia etc.), dar și din perspectiva științelor naturii pe un loc privilegiat situându-se botanica. Acest proces de interdependență, de comunicare nu poate avea loc decât dacă este îndeplinită o a treia valență omniprezentă în cazul peisagisticii, și anume, suportul spațial, teritoriul, locul unde se structurează după legități proprii de natură artistică, tehnică, științifică, utilitară, etc. amenajările peisagistice, peisajele fabricate cu știință și artă ca resurse ale teritoriului și ca fundamente ale calității vieții ființelor vii, în special a ființei umane.

Pornind de la aceste premise, semiotica generală se divizează în specializări mai înguste referitoare la semiotica naturii, culturii și teritoriului, toate având în acest caz ca obiect de studiu amenajarea peisagistică, peisajul ca loc al coagulării semnelor,

mesajelor și semnificațiilor, ca tulburător spațiu geometric al comunicării între natură și zona viului (Fig. 3).

Sigmund Freud spunea că „lucrurile mari se pot manifesta prin semne mici”. Marele grad de generalitate a semioticii se datorează faptului că toate elementele lumii naturale materiale și sociale care converg în amenajările peisagistice pot constitui semne, semne care și în ipostaza peisajului pot îmbrăca forme vizibile, palpabile, materiale ale semnificantului, dar și imagini create mental prin percepția acestor semnificante, generând semnificatul.

Semnificantul reprezintă un suport sesizabil, perceptibil iar semnificatul este entitatea care dă sens acestui suport. În cazul amenajărilor peisagistice se poate canaliza analiza semiologică pe două direcții principale semiologia naturii, a lumii vii, semiologia lumii vegetale în strânsă interdependență cu semiologia umană, semiologia culturală în sensul semiologiei voluntare a ființei umane – semiologia voluntar umană.

Există un mecanism complex de semioză și comunicare între cele două paliere, o comunicare non verbală între ființa umană și lumea vegetală ca element determinant al amenajărilor peisagistice, comunicare structurată pe suportul organizării spațiale. Principalul atribut al sistemelor vii este atributul comunicării, elementele acestor sisteme neputându-se dezvolta în afara acestei capacități (Fig. 4).

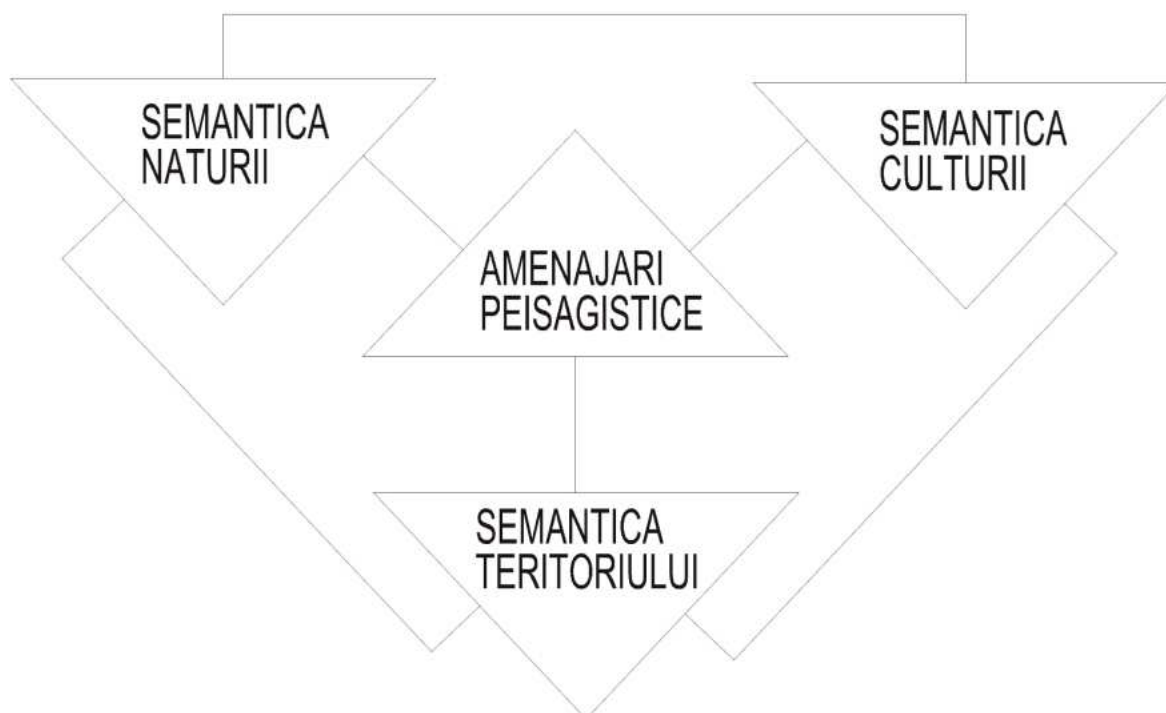

Fig. 3

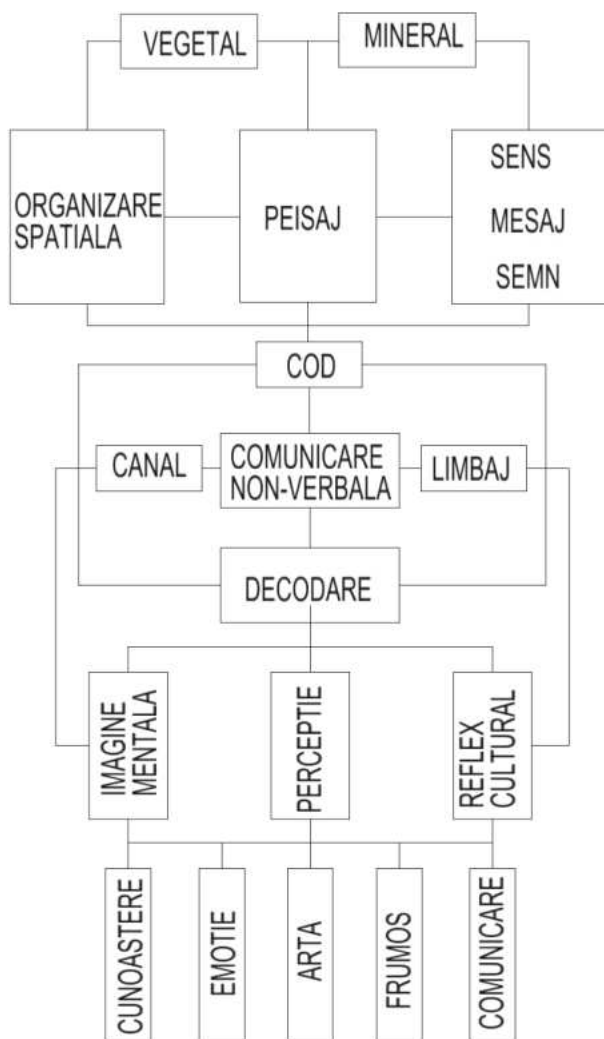

Fig. 4

În acest sens amenajările peisagere pot fi considerate ca texte, cărți deschise care urmează a fi descifrate de contemplator, de ființa umană care receptează și descifrează textul organizării spațiale a lumii vegetale, a lumii antropizate, a peisajului.

Peisajul are un bagaj semiotic semnificativ structurat în semne, mesaje, texte, în structuri coerente și semnificante, constituindu-se ca un cadru al comunicării între natura și cultura, între oameni și lumea viului.

Conform viziunii lui Charles Sanders Peirce totul este semn, dar nu semn absolut în sine ci doar prin intermediul relațiilor ce se stabilesc între semne și participanții la percepție și descifrare. „Un semn are trei referințe: în primul rând este semn pentru unele gânduri pe care le interpretează, în al doilea rând este semn care ține loc unui obiect care îi este echivalent în aceste gânduri; în al treilea rând este un semn în ceea ce privește raportul sau calitatea, care îl pune în conexiune cu acest obiect” (Peirce, 1978).

Aceste relații sunt structurate tematic pe trei paliere, și anume:

- obiect dinamic – obiect imediat
- semn – reprezentare
- interpret – interpretant (Fig. 5).

Pe de altă parte cele trei paliere se manifestă într-un câmp cultural existând o interdependență între semn și cultură. „Cultura în sens pragmatic este aspectul intelectual al mediului artificial creat de om de-a lungul activității sale sociale”. Abraham Moles definește cultura ca un „compus complex de norme simboluri, mituri și imagini care penetrează în intimitatea individului și structurează instinctele și orientează emoțiile”. Deci interpretul, elementul uman în procesul de descifrare a textelor comunicate pe diverse canale și structuri spațiale și nu numai se află într-o strânsă determinare culturală.

Semnele viului, ale organizării peisagistice, ale peisajului sunt pretutindeni și nu există singure în absolut, ci doar în raport cu sistemul viu și sunt receptate într-un anumit context (istoric, social, geografic, politic, economic, etc.) dar constant supuse determinantelor culturale. Raportul direct cu cultura din care au apărut trece prin înțelegerea codurilor utilizate de această cultură prin intermediul unui studiu polivalent al contextului, expresiei și simbolisticii. Astfel discutăm despre un complicat sistem de semne (Lotman, 1964).

Lumea viului are propriul său discurs semiotic care se constituie într-un complex de semne și texte ale comunicării non verbale, studiat de biosemantică. Acest sistem complex de semne trebuie însă descifrat și înțeles. Semioza reprezintă o ramură a semioticii; ea analizează procesele dinamice de transfer și transformare a semnelor și simbolurilor, mecanismele care funcționează în lumea biologică care favorizează producerea și înțelegerea semnelor emise de structurile vii ale lumii vegetale care, în acest caz, transcend orizonturile culturale.

Charles Sander Peirce, fondator al ramurii anglo-saxone a semanticii care a sesizat natura triadică a semanticii prin intermediul semiozei: semn, obiect, interpretant, analizează și natura triadică a semnelor structurate în triada icon, index, simbol:

- iconul – semnele iconice sunt acelea care se găsesc într-o relație de analogie, de asemănare cu realitatea. Astfel, în fotografie sau în pictură, portretul (iconul) trimite direct la subiect (obiectul iconului). Evocarea unei culori prin intermediul unui obiect (rubin, smarald, safir, sau planta floare etc.) este de asemenea un proces iconic.

- indexul – indexurile nu se bazează pe asemănarea sau analogia cu obiectele, dar ele stabilesc o relație cauzală între obiectul și subiectul pentru care el devine semn. De exemplu, o giruetă indică direcția vântului, fumul devine index pentru foc, Steaua Polară indică Nordul, etc.
- simbolul – simbolul este un semn care întreține o relație pur convențională cu obiectul la care se referă. Semnificația este transmisă în limite convenționale predeterminedate. Indiferent de relația simbol și entitatea pe care o simbolizează, trebuie să fie asimilat în același mod de către cel ce o utilizează și cel căruia îi este adresată. Condiția ca simbolul să funcționeze este existența unei anumite convenții între emitent și receptor, într-un fel este un semn artificial. De exemplu drapelul, steagul simbolizează o țară, crucea simbolizează creștinătatea, etc.

Analizând cele 3 manifestări ale semnelor se poate constata că lumea vie a plantelor structurează doar imagini iconice și în special indexuri, deși elemente ale acestei lumi sunt folosite frecvent ca simboluri, exemplu în limbajul florilor crinul reprezintă puritatea, trandafirul dragostea, etc. dar aceste simboluri sunt raportate la ființa umană, la semiologia voluntar umană în cadrul cultural, ca receptor al tuturor informațiilor structurate după reguli proprii care

gestionează procesul cultural al transmiterii informației. În această perspectivă, amenajările peisagistice, peisajul poate fi definit ca având o determinare puternic culturală, dar și ca resursă a teritoriului, ca organizare spațială determinată și ea cultural și analizată semiotic din această perspectivă. Amenajările peisagistice sunt structurate spațial pe paliere compoziționale definite de palierul spațial al terenului, apei, vegetalului, mineralului etc. în conformitate cu știința, abilitățile, arta proiectării peisagistice, de fapt un alt strat cu puternică determinare culturală (Fig. 6).

Această structurare spațial volumetrică a straturilor componente ale amenajărilor spațiale în raport cu principii de compoziție (echilibru, ritm, proporții, etc.) reprezintă de fapt aspecte ale semiozei voluntar umane creatoare de mesaje și texte semnificative și semnificante și comunicând prin intermediul imaginilor, imagine ca purtătoare de mesaje. Raportul vegetal-mineral, structura vegetalului, dispunerea spațială a elementelor amenajărilor peisagistice reprezintă în esență tot atâtea semne, texte și mesaje care fundamentează aceste amenajări ca spații de manifestare a culturii umane.

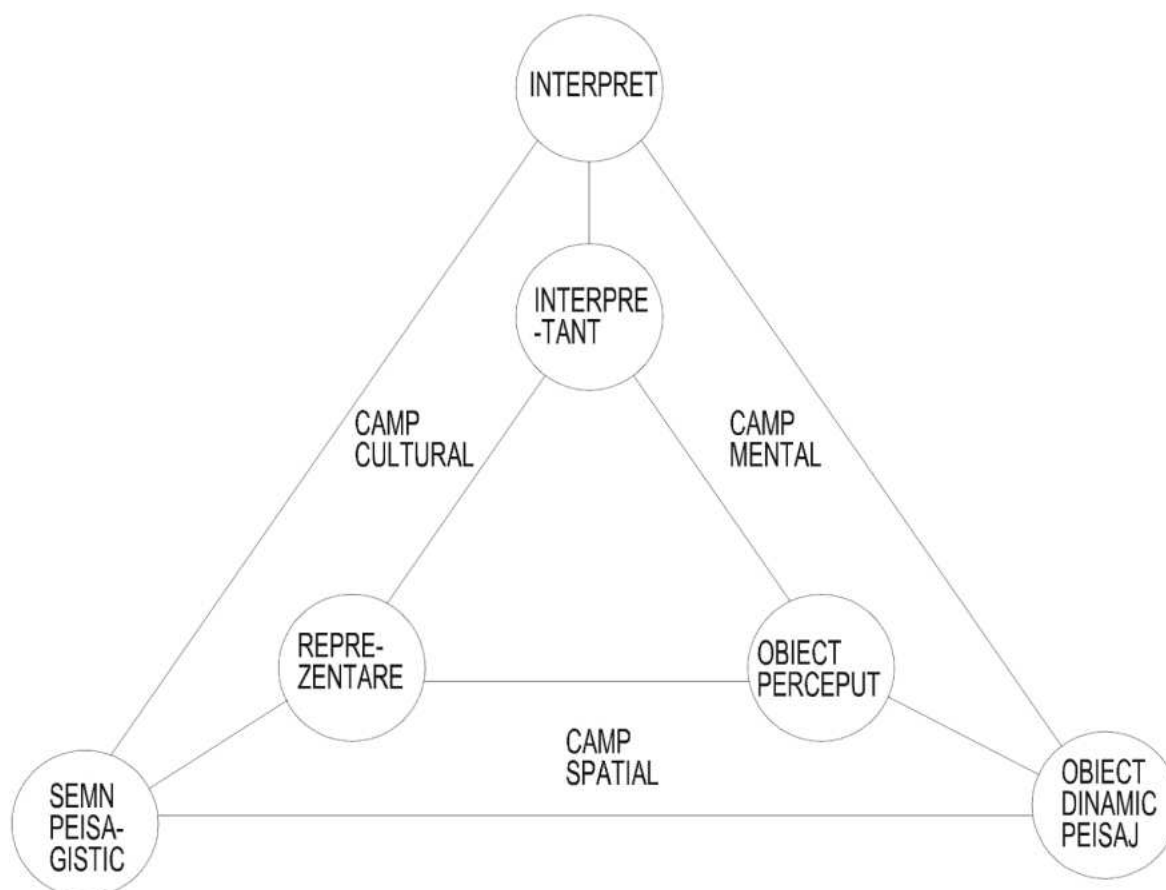

Fig. 5

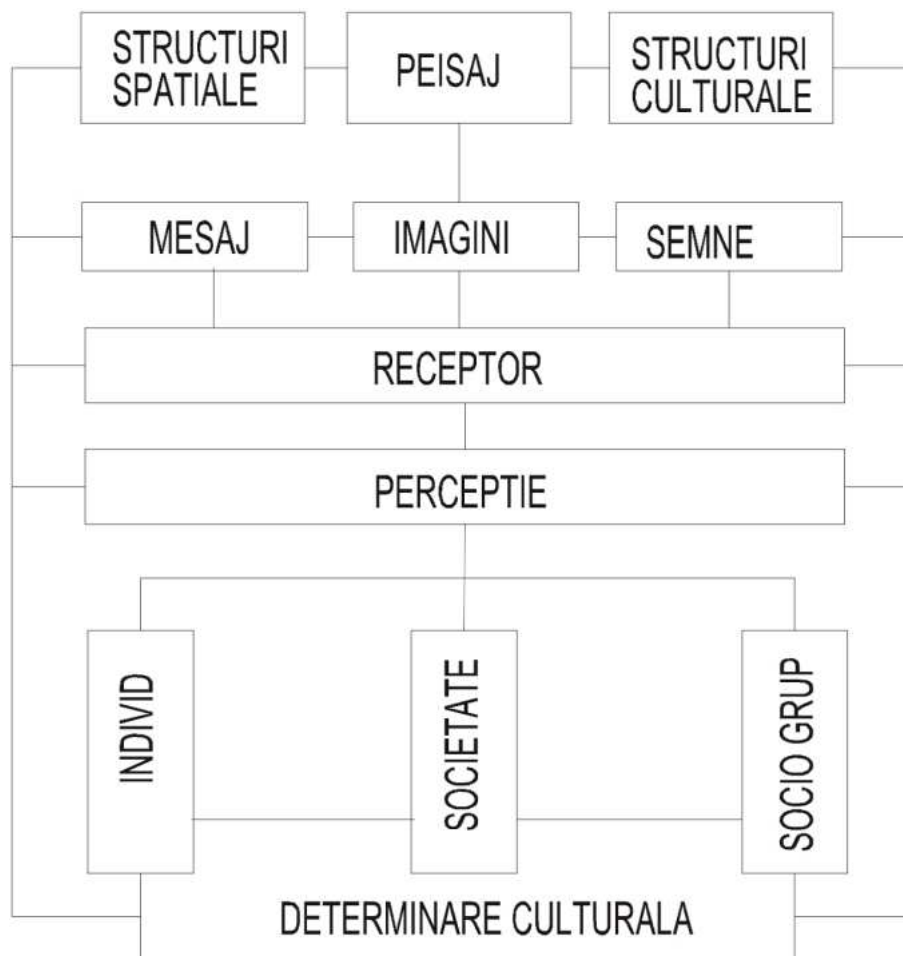

Fig. 6

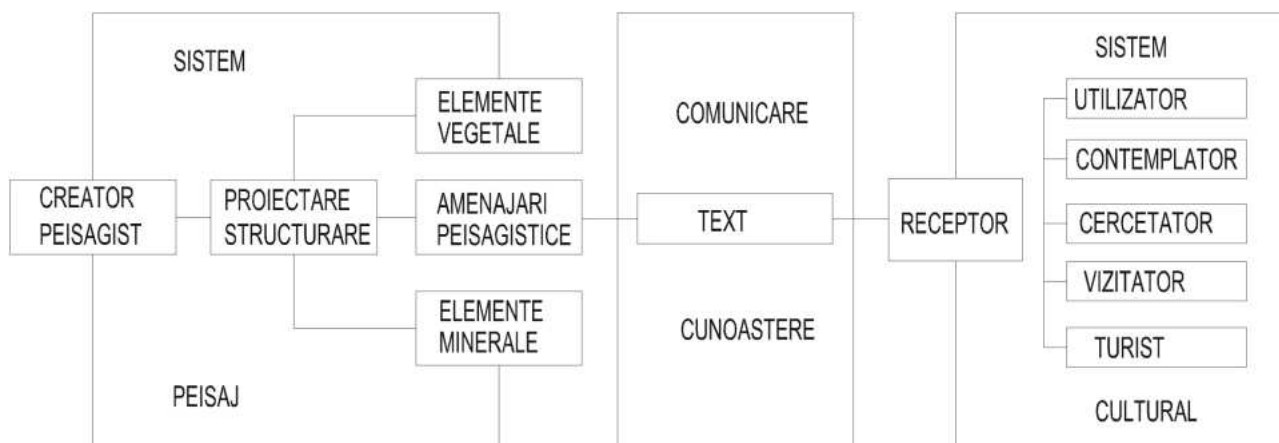

Fig. 7

Amenajările peisagistice evoluează de la evidențierea spațială în mediul teritoriului către un proces de modelare structurală conform unei matrice individuale și de socio-grup determinată cultural (model cultural) în sensul creării unui sistem amenajat cu elemente minerale și vegetale inter-relaționate care devin o carte deschisă ce urmează a fi citită, receptată, descifrată, evaluată, reconsiderată și subiect al altor mesaje și comunicări umane. Această structură este purtătoare de semnificații și purtătoare a principalelor

componente ale modelului cultural: idei, sentimente, idealuri, etc. Amenajările peisagistice, peisajul generează procese de comunicare prin intermediul unui repertoriu variat de semne (indexuri, iconuri, simboluri) și în acest caz este de amintit exemplul grădinilor chinezești și japoneze care reprezintă în sine un ansamblu complex de semne și semnificații din perspectiva filosofică, religioasă, culturală, de tradiții, moșteniri, etc. comunicate printr-un limbaj adecvat și specific, în ultimă instanță și acesta cu recurs la

elementele fundamentale constituite de elemente vegetale și minerale, dar asamblate după coduri specifice determinate de cultura care le-a produs. De reținut că toate aceste elemente au și o dimensiune temporară, dar și o dimensiune evolutivă ca devenire și transformare a elementelor sistemului peisagistic. Este de remarcat că atât structura amenajărilor peisagere ca texte și sisteme de comunicare cât și receptarea acestora reprezintă un proces de interconexare a semanticei naturii cu semantica culturii, adevărat că ele se constituie în principal ca și texte și mesaje non-verbale de la nivelul viului, vegetalului care supuse unui proces de structurare, proiectare și amenajare specifice devin structuri comunicaționale către elementul uman determinate cultural prin ceea ce numim semiologia voluntar umană.

Amenajările peisagistice dețin o dublă dimensiune și anume dimensiunea materială ca recreere a realității naturale prin intermediul vegetalului și mineralului ca structuri ordonate spațial și dimensiunea spirituală, culturală, ideală de la care pornește recreerea naturii după modele culturale și matrice individuale condiționate cultural (**Fig. 7**).

Având în vedere aceste etape ale amenajărilor, acestea creează un anumit tip de peisaj care poate fi cunoscut și receptat prin semne și reprezentări care

exprimă atât noua realitate structurală dar și pe creatorul ei în relația de comunicare cu ceilalți indivizi. Pentru arhitecți și peisagiști amenajările peisagiste devin importante prin capacitatea acestora de a comunica prin intermediul semnelor și reprezentărilor structura spațială, interdependența teritorială ordinea spațiului și a elementelor a cestuia în interdependență interpretate prin spațiul cultural specific al receptorului, publicului, vizitatorului, utilizatorului acestor amenajări.

BIBLIOGRAFIE

- Deely J. (1997), *Bazele semioticii*, Ed. All, București.
- Delumeau J. (1997), *Grădina desfrătărilor*, Ed. Humanitas, București.
- Gadrat B. (2000), *Analyse du vegetal esistant*, University of Montreal, <http://www.designvegetal.com>
- Joly M. (1998), *Introducere în analiza imaginii*, Ed. All Educational S.A., București.
- Lotman I. M. (1964), *Lucrări despre sistemele de semne*.
- Nys P. (1999), *Le jardin explore, une hermeneutique du lieu*, Ed l'Imprimeur, Paris.
- Pânzaru O. (2007), *Abordarea semiotică a unei scene vegetale*, *Lucrări Științifice* 49, Ed. Ion Ionescu de la Brad, Iași.
- Pierce C. S. (1978), *Ecrits sur le signe*, Ed. Seuil.
- Sebeok T. (2002), *Semnele: o introducere în semiotică*, Ed. Humanitas, București.
- Zevi B. (1973), *Istoria arhitecturii moderne*.